

ПРИГАДУВАННЯ МУЗИЧНОЇ ІНТОНАЦІЇ НА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ РІВНЯХ ВИКОНАВСЬКИХ ДІЙ

Стаття розглядає елемент пригадування як складову процесу пам'яті у площині інтонаційної природи музичного мистецтва. Процес пригадування і відтворення музичної інтонації надається як чинник поетапного формування музичного слуху на основі слухового досвіду. Пригадування музичної інтонації пов'язується з розумовими діями щодо пошуку, відновлення і витягом із довгострокової пам'яті необхідного "графіку мелодії". В контексті пригадування розкрито поняття музичного інтервалу як змістовної одиниці інтонаційного процесу. Пригадування досліджується у взаємозв'язку із психофізіологічними рівнями виконавських дій шляхом виокремлення п'яти етапів пригадування музичної інтонації.

Ключові слова: пригадування, пам'ять, спомин, музична інтонація, музичний слух, психофізіологічні рівні виконавських дій.

Проблема запам'ятовування, в тому числі і пригадування, в сучасному світі з об'ємом інформації, який постійно збільшується, є, безумовно, актуальною. Всі різноманітні інстинкти, вроджені і набуті механізми поведінки являють собою особливий досвід людини, який зберігається в пам'яті з наступним відтворенням і пригадуванням, передається генетично або набувається індивідуальним життєвим досвідом. Без постійного оновлення такого досвіду та його використання в сприятливих умовах ми не мали б можливості адаптуватись до швидкоплинних і мінливих подій життя. Тому, поняття "пам'ять" ми розуміємо як запис, зберігання і подальше розпізнавання слідів минулого досвіду, яке дозволяє накопичувати будь-яку інформацію без втрати набутих знань, відомостей, навичок [8].

Пригадування є різновидом відтворення – одного з процесів складної системи пам'яті, яке приймає участь у здійсненні повного циклу перетворень суб'єктом різної інформації: запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування. Пам'ять вважають основою навчання (в тому числі і музичного) і його продуктивність пов'язують із закономірностями організації інформації в пам'яті та її відтворення, з розкриттям і моделюванням механізмів пам'яті, які приводять до повноти засвоєння знань, тривалістю їх зберігання у часі, вмінням швидкого впізнавання-пригадування і готовністю до використання в різних ситуаціях пізнавальної і виконавської діяльності [9, с. 14]. Знання щодо процесів пам'яті, умов та прийомів їх використання, здатних збільшити об'єм навчального матеріалу, сприяє підвищенню успішності та мистецької самооцінки студента [4, с. 132].

Виходячи з того, що музичне мистецтво є, в першу чергу, мистецтвом інтонування, пригадування музичної інтонації полягає у відтворенні виразно-змістовної єдності, яка існує в невербальній інтонаційно-звуковій, спрямовано-діючій формі і функціонує за допомогою досвіду музично-змістовних, а також поза музичних асоціативних уявлень [10, с. 293]. Пригадування музичної інтонації пов'язане з розумовими діями, спрямованими на пошук, відновлення і витягом з довгострокової пам'яті необхідного "графіку мелодії" – інтонаційного зерна музичного образу, який був сприйнятий в минулому і миттєво локалізований подумки у часі і просторі у вигляді спогаду. При цьому свідомо відновлюється емоційне ставлення до згаданого музичного образу, реконструюється минулий м'язово-тактильний виконавський досвід і умови, в яких він набувався.

Вивчали і досліджували процеси пам'яті в області психології і фізіології І.П. Павлов, І.М. Мечніков, М.О. Бернштейн, В.М. Бехтерев, В.Н. М'ясищев, А.В. Запорожець, А.Н. Леонт'єв, Г.С. Костюк, А.І. Шинкарьок, в області музичної психології важливість логічної пам'яті підкреслювали Г. Ребсон, Г. Уіппл, а слухового компоненту – Б.М. Теплов. Підхід до концепцій дослідження пам'яті змінювався відповідно до розвитку природничих наук: Е. Мейман розвивав теорію про пам'ять як очевидність, Б. Спіноза вважав, що пам'ять то є намір, І. Кант відшукував зв'язок пам'яті з розумом і уявою. Властивості пам'яті виводили і пояснювали з поняття фізичної незворотності (Л. Теплов, І.М. Сеченов), вивчали пам'ять експериментально як об'єкт (В. Анрі, П. Блонський, Т. Еббінгауз, П.І. Зінченко, О.М. Леонт'єв, А.А. Смирнов). А.С. Виготський стверджував, що "...пам'ять в моменти закріплення реакції і її відтворення являє собою діяльність в точному сенсі цього слова [3, с. 487]. Англійський психолог Ф. Бартгітт показав складний характер процесу пригадування оповідань і залежність його від рівня культури даного середовища. Пам'ять як активний компонент пізнання людиною оточуючого світу розглядав І. Хофман, дослідивши особливості короткочасної та довготривалої пам'яті, пов'язаної із запам'ятовуванням і відтворенням слів та понять [9]. Вплив пам'яті

на навчання досліджував Р. Зінц, виклавши принципово важливі методики, результати і тенденції сучасних досліджень в області пам'яті [5, с. 186-228]. Експерименти зі спогадом щодо емоцій, зорово-образний спогад та проблема його протікання, важливість образів в пригадуванні показав автор генетичної теорії пам'яті П.П. Блонський [1, с. 40-108]).

Технічні виконавські проблеми пов'язували з пам'яттю відомі виконавці і педагоги О.Д. Алексеев, Ф. Бузоні, Н.І. Голубовська, І. Гофман, К. Ігумнов, І. Коган, А. Корто, Л. Маккіннон, К. Мартінсен, В.І. Муцмакер, С. Ріхтер, С.І. Савшинський, О. Стоянов, Г.М. Ципін, А. Шапов, обумовленість пам'яттю художнього образу розглядали сучасні вчені Н. Ветлугіна, К. Стеценко, І. Кріс, С. Науменко, С.С. Фейнберг, Ю. Цагареллі. Особливо цінним для нашого дослідження є сучасні погляди на процес запам'ятовування педагога-музиканта В.І. Муцмакера, який рекомендує під час заучування твору встановлювати нові, не помічені раніше зв'язки між різними музичними елементами, в тому числі і музичними інтонаціями як художньо осмислених структур цілого [7, с. 185].

Мета статті – дослідити елемент пригадування як складову одного з процесів пам'яті – відтворення – у площині інтонаційної природи музичного мистецтва, пов'язаного із психофізіологічними рівнями виконавських дій людини.

Пригадування – це довільне відтворення, яке вимагає активних вольових і розумових зусиль, "пов'язаних з пошуком, відновленням і витягом із довгострокової пам'яті необхідної інформації. Пам'ять виступає як довільна форма спогаду" [8, 334]. Внаслідок пригадування (довільного спогаду) з тривалої пам'яті відновлюється необхідна студенту понятійна, рухлива, наукова чи будь-яка інформація, достовірність і об'єктивність якої залежить від міри усвідомлення змісту репродуктивного завдання, ставлення до нього, яке може супроводжуватись супутніми йому емоціями, динаміки розвитку особистості студента, давності пригадування.

Для розкриття поняття "пригадування" ми пропонуємо схему, яка надає можливість зрозуміти місце і призначення пригадування в системі складних процесів пам'яті як виду відтворення (рис. 1).

Рис.1. Пригадування в системі процесів пам'яті

В запропонованій схемі ми дещо змінили порядок взаємодії головних процесів, акцентувавши увагу на відтворенні як доказі наявності запам'ятовування (зберігання відноситься і до запам'ятовування і до відтворення), тому, що у виконавській діяльності зберігання того, що було відтворено, є досить важливим.

У системі викладання музично-теоретичних дисциплін у вищій школі пригадування набуває вагомості в першу чергу тому, що теоретичні знання йдуть слідом за слуховими відчуттями і повинні спиратися на вже наявний слуховий досвід. Виховання і розвиток музичного слуху можна розділити в цьому сенсі на два необхідних і послідовних етапи, які ми схематично позначили на рис. 2.

Рис. 2. Пригадування в поетапному розвитку музичного слуху

Перший етап – від слухового досвіду та асоціацій – до теоретичних знань, тобто втілення звучання в теорію (характерний для навчального процесу початкової музичної освіти). Другий етап – за зворотною адресою – втілення теорії в звучання, в якому більшою мірою присутній елемент пригадування, і за допомогою якого ми спробувати розкрити його в аспекті формування інтонаційно-виконавських навичок. Звичка пригадування, особливо на початковій стадії розвитку музичного слуху, важлива не тільки як засіб, що активізує музичне мислення, але і як засіб активного систематичного тренування слуху з усвідомленням дій, що виконуються. Саме за цим усвідомленням і повинно відбуватись тренування слуху, зумовлене пригадуванням. Елемент пригадування є достатньо суттєвим і в музично-виконавському процесі, який являє собою теж діалектичну послідовність: внутрішньо слухове уявлення виконавця, що створює звуковий прообраз та рухове і моторне втілення прообразу у виконанні за умов контролю і корекції слухом. В даному процесі, як і в роботі пам'яті, всі компоненти виконання музики гармонійно збалансовані і поєднані складною системою двосторонніх психофізіологічних зв'язків: внутрішньо слухові уявлення стимулюють і визначають виконавські дії, які зумовлюються пригадуванням набутого досвіду звучання тієї чи іншої музичної інтонації [10].

Як відомо, музична інтонація функціонує за допомогою досвіду музично-змістовних, а також поза музичних асоціативних уявлень. Для нашого дослідження важливим фактором в процесі пригадування є музичний інтервал як змістова одиниця інтонаційного процесу: спочатку, як представника акустичної системи, далі – ладової, пізніше, як структурної одиниці акорду і музичної тканини в цілому [6, с. 54]. Слухове засвоєння інтонації незмінно починається з проникнення в виразний смисл музичного інтервалу, пригадування його ступеню напруги в процесі музичного розвитку, відчуття його пружності, опірності та психологічної "вагомості". Методи, що використовуються для формування інтонаційно-виконавської техніки, як і формування навички пригадування, зумовлені психофізіологічними чинниками, які можуть бути більш ефективними за умов свідомого інтонаційного аналізу музичної мови.

Ми зробили спробу виокремити етапи пригадування музичної інтонації відповідно до психофізіологічних рівнів виконавських дій, запропонованих М.О. Бернштейном у відомій теорії побудови рухів [2].

На першому етапі елемент пригадування знаходиться на стадії готовності до роботи з музично-теоретичним матеріалом в цілому, готовності внутрішнього відтворення акустичної якості музичного

інтервалу, його емоційної характеристики на стадії впізнавання, дії виконавця відсутні. Цей рівень забезпечує необхідний виконавський тонус, зумовлений внутрішнім теоретичним пригадуванням музичного інтервалу як акустичного сполучення.

На другому етапі за умов теоретичного пригадування конкретного музично-інтонаційного матеріалу, відтвореного відповідним мелодичним інтервалом в умовах ладової системи, відбувається узгоджена і налагоджена робота виконавсько-м'язових груп (синергій), спрямованих на вирішення відповідного виконавського завдання. Відбувається формування у часі пригадування як спогаду (довільного пригадування) і виконавської дії на основі часово-просторової інтонації, яка визначається об'ємом музичного інтервалу, його спрямованістю, частотою повторень в умовах напруги ладового тяжіння.

Третій етап забезпечує точність і якість виконавських дій, їх темп та швидкість, зумовлених зоровим контролем і внутрішнім інтонуванням мелодичної інтонації. Якість наповнення музичної інтонації залежить від внутрішньо-інтонаційного пригадування мелодичного інтервалу і сприйняття його як структурної одиниці музичного образу.

На четвертому етапі до роботи залучається верхній поверх мозку – його кора. Це рівень орієнтовних дій виконавця, пов'язаний із предметами. Виконавський процес спрямований на досягнення мети, тобто, створення музично-інтонаційного образу. Забезпечення виконавської дії відбувається за рахунок логіко-інтонаційного пригадування в контексті певного музично-інтонаційного образу, інтонаційно-чуттєвих сигналів, зумовлених синтезом мелодичної і гармонічної інтонації. Вирішального значення для розкриття змісту, форми музичного образу набуває попередній мелодико-інтонаційний досвід, існування якого зумовлено роботою механізмів пам'яті, в тому числі і елемента пригадування. Поглиблена робота в напрямку семантичного наповнення мелодико-гармонічних інтонацій художнього образу, логічне інтонування музичної тканини за умов залучення механізмів пам'яті поступово набувають статусу музично-слухових інтонаційних уявлень, які перетворюються на критерій, за яким відбувається відповідний відбір виконавських дій.

Останній п'ятий – це "психологічний" етап пригадування в процесі відтворення музично-інтонаційної сутності виконавського образу. Орієнтовно-виконавські дії об'єднуються загальним задумом інтонаційно-виразного виконанням. Музична інтонація як елемент пригадування перетворюється з предмету для внутрішнього осмислення перетворюється на засіб для відтворення абстрагованих відносин музично-інтонаційного образу. "Зчитування" інтонаційної тканини відповідними діями виконавця відбувається на рівні "змістовних" дій.

Таким чином, пригадування в системі складної психофізіологічної структури роботи пам'яті та взаємозв'язку з інтонаційно-процесуальною природою музики зумовлює виконавські дії, являє собою важливий компонент у розкритті і моделюванні механізмів пам'яті, який спроможний забезпечити зберігання великого об'єму інформації, набутої під час вивчення музичних дисциплін, забезпечує швидко і точно відтворення необхідної інформації під час зміни зовнішніх умов навчання.

Пригадування музичної інтонації за етапами відповідно до психофізіологічних рівнів виконавських дій сприяє свідомому осмисленню алегоричної інтерпретації в умовах аналізу смислів і значень музичних інтонацій в контексті музичного образу та вихованню професійних навичок майбутнього вчителя музичного мистецтва, що в кінцевому результаті створює умови для упорядкування технічних можливостей, пов'язаних із відчуттям виконавської свободи і педагогічної впевненості.

Використані джерела

1. Блонский П. П. Память и мышление / П. П. Блонский. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 288 с. – (Серия "Психология-классика").
2. Бернштейн Н. А. О построении движений / Н. А. Бернштейн. – М. : Медгиз, 1947. – 256 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. Т. 1. Вопросы теории и истории психологии / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1982. – 487 с.
4. Зинченко Т. П. Память в экспериментальной и когнитивной психологии / Т. П. Зинченко. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 320 с. : ил. – (Серия "Мастера психологии").
5. Зинц Р. Современные тенденции исследования памяти в нейробиологическом и психофизиологическом аспектах / Райнер Зинц // Обучение и память / Райнер Зинц : [пер. с нем.]. – Минск, 1984. – С. 186–228.
6. Кравцов Т. Гармонія в системі інтонаційних зв'язків. / Т. Кравцов. – Київ : Муз. Україна, 1984. – 167 с.
7. Муцмакер В. І. Удосконалення музичної пам'яті в процесі навчання гри на фортепіано / В. І. Муцмакер. – Київ : Музика, 1984. – 185 с.
8. Психологический словарь / [авт.-сост. А. А. Карпенко]. – Москва : Педагогика, 1991. – 780 с.

9. Хофман И. Активная память: экспериментальное исследование и теории человеческой памяти / И. Хофман ; [пер. с нем.] / общ. ред. и предисл. Б. М. Величковского и Н. К. Корсаковой. – Москва : Прогресс, 1986. – 312 с., схемы. – (Общественные науки за рубежом: Психология).
10. Ярошенко О. М. Інтонаційна природа музики в контексті хореографічного мистецтва / О. М. Ярошенко, Т. В. Пономаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. З. П. Бакум. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 41. – С. 291–296.

Yaroshenko E.

REMEMBERING MUSICAL TONE AT PSYCHO PHYSIOLOGICAL LEVELS OF PERFORMING ACTIONS

The article covers the elements of remembering as the process of memory in the plane of intonational nature of musical art.

The topicality of the problem is caused by great information volume in the modern world. Memory's work productivity in teaching (including musical) is associated with law organization of information in the memory and its reproduction, revelation and modeling of memory mechanism. They lead to complete learning, lasting memorization, the skill of fast recognition, and remembering, and readiness to use cognitive and performing actions in different situations. Remembering is being explored as an element of difficult memory processes – reproduction.

The process of remembering and reproduction of musical intonation is provided as a factor of gradual training based on aural experience. Remembering of musical intonation in the context of tonally processual nature of music is related to mental action that is directed to search, recovering and retrieval from long-term memory the necessary "melody chart", wherein the musical interval is the semantic element of intonational process.

The author of this article distinguished 5 stages of remembering musical intonation according to psycho physiological levels of performing actions: the stage of readiness for work with musically theoretic material; stage of harmony between theoretical remembering with musically intonational material and work of performing muscles; inner intonational remembering of musical interval as a factor of guaranteeing complete musical intonation and character in general; logical intonational remembering in the context of certain musically intonational character, intonationally sensual signals caused by synthesis of musical and harmonious intonations; "psychological" stage of remembering the process of reproduction of musically intonational nature in performing character.

The remembering of musical intonation in stages according to psycho physiological levels of performing actions aids conscious understanding allegoristic interpretations under conditions of musical character and training professional skills of future teacher of musical art.

Key words: remembering, memory, musical intonation, ear of music, physiological levels of performing actions.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2016 р.